

работают в более широком культурном пространстве. Медиакультура рассматривается как система информационно-коммуникационных средств, выработанных человечеством в процессе историко-культурного развития. Эта система включает в себя культуру передачи информации и культуру ее восприятия, культуру взаимодействия с информацией на уровне общества и отдельной личности [9, с. 17-18].

В предметное поле медиакультуры включаются библиотеки, информационные ресурсы, что обязывает и библиографоведение присоединить к территории своих исследований проблемы функционирования в системе медиакommunikаций [10]. В реальности библиография включается в основные концептуальные схемы: «человек – информация»; «человек – культура»; «человек – медиа», «информация – культура – медиа». Синтез обозначенных компонентов приводит к феномену медиаинформационной культуры, который интегрирует частности в единое информационно-культурное пространство.

1. Лекторский, В. А. Философия обществознания и перспективы человека / В. А. Лекторский // Вопросы философии. – 2010. – № 8. – С. 30-34.

2. Меськов, В. С. Мир информации как тринитарная модель Универсума. Постнеклассическая методология когнитивной деятельности / В. С. Меськов, А. А. Мамченко // Вопросы философии. – 2010. – № 5. – С. 57-68.

3. Фокеев, В. А. Природа библиографического знания / В. А. Фокеев. – Москва : РГБ, 1995. – 152 с.

4. Астахова, Л. В. Когнитивная парадигма в современной библиографической науке / Л. В. Астахова // Научные и технические библиотеки. – 2018. – № 6. – С. 3-22.

5. Назарчук, А. В. Сетевое общество и его философское осмысление / А. В. Назарчук // Вопросы философии. – 2008. – № 7. – С. 61-75.

6. Громыко, Н. В. Что такое эпистемотека / Н. В. Громыко // Вопросы философии. – 2008. – № 7. – С. 90-105.

7. Каган, М. С. Философия культуры / М. С. Каган. – Санкт-Петербург : Петрополис, 1996. – 415 с.

8. Фокеев, В. А. Библиография: теоретико-методологические основания / В. А. Фокеев. – Санкт-Петербург : Профессия, 2006. – 350 с.

9. Кириллова, Н. Б. Медиакультура: Теория, история, практика / Н. Б. Кириллова. – Москва : Акад. проект; Культура, 2008. – 496 с.

10. Вохрышева, М. Г. Библиография в системе медиакommunikации / М. Г. Вохрышева // Библиография. – 2016. – № 1. – С. 17-24.

Герасімаў Валерыі Мікалаевіч

Кніжныя помнікі ў беларускім духоўным жыцці. Развагі кніжніка

Аналізуецца роля нацыянальнай кніжнай спадчыны як духоўна-інтэлектуальнай асновы беларускай нацыі. Разглядаюцца формы захавання і папулярызацыі кніжных помнікаў.

Ключавыя словы: нацыянальная кніжная спадчына; кніжныя помнікі; духоўны патэнцыял нацыі; рэстатуцыя; бібліятэкі; аддзелы рэдкай кнігі; папулярызацыя старадрукаў; кніжныя выставы.

Valery M. Herasimau

Book monuments in the Belarusian spiritual life. The reasoning of the scribe's

The role of the national book heritage as a spiritual and intellectual basis of the Belarusian nation is analyzed. The forms of preservation and popularization of book monuments are considered.

Keywords: national book heritage; book monuments; spiritual potential of the nation; restitution; libraries; departments of rare books; popularization of old printed publications; book exhibitions.

Мэта нашага даследавання – адказ на пытанні: для чаго ў духоўным жыцці беларускай нацыі і кожнага грамадзяніна патрэбны кніжныя помнікі (нацыянальная кніжная спадчына), як яны ўплываюць на духоўнае жыццё (змест і формы), хто і якім чынам павінны займацца і займаецца іх назапашваннем і папулярызацыяй (суб’екты і аб’екты).

Такім чынам, чаму беларускае кнігазнаўства як навука сёння адным з галоўных напрамкаў даследаванняў разглядае азначэнне ролі бібліятэк і іншых культурна-асветных устаноў у захаванні гістарычна-культурнай памяці? Таму што ў сучасных геапалітычных варунках і рэаліях нацыянальна-дзяржаўнага будаўніцтва Рэспублікі Беларусь нацыянальная кніжная спадчына акрамя ўсяго з’яўляецца духоўным падмуркам нацыянальнай дзяржаўнасці, адным з галоўных гарантаў незалежнасці і суверэнітэту.

Разуменне нацыянальнай кнігі ў якасці духоўнага імператыва базуецца на функцыях самой кнігі як такой. *Ідэалагічная, адукацыйная і выхаваўчая* функцыі фарміруюць патрыятызм і інтэлектуальны патэнцыял нацыі (толькі тады стрэльба вайскоўца, вобразна кажучы, зможа страляць і страляць у патрэбны бок). Еўфрасіння Полацкая, Кірыла Тураўскі, Францішак Скарына – іх кніжны досвед і пасіянарны пасыл ведаў і слова ўжо сотні стагоддзяў складаюць чэсць і гонар нацыі. *Мастацкая, эстэтычная, геданістычная* – гэтыя функцыі скіраваны на стварэнне цывілізацыйнага іміджу краіны. Яе міжнародны культурна-гуманістычны аўтарытэт можа наўпрост вызначацца ўзроўнем развіцця нацыянальнай літаратуры. Быкаў, Караткевіч, Алексіевіч – адных гэтых імёнаў сучасных класікаў мастацкага пярэдняга досведу, каб сцвярджаць пра духоўную сталасць і самадастатковасць нацыі. А яны ж толькі пачатак доўгага спісу нашых таленавітых пісьменнікаў. На рэалізацыі *інфармацыйнай* (дакументнай) функцыі заснаваны пацвярджэнне ці абвяржэнне пэўных фактаў дзяржаўнага і нацыянальнага жыцця (гістарычнасць нацыянальнай і дзяржаўнай сімволікі, межы краіны, наяўнасць роднай дзяржаўнай мовы і да т. п.). Гэта сапраўдны інструментар інфармацыйных войнаў.

У гады існавання Савецкай Беларусі з абмежаваным суверэнітэтам у складзе СССР даследаванне каштоўнаснага значэння і асэнсаванне духоўнай ролі гістарычных кнігазбораў і кніжных помнікаў – гэта значыць іх росшук, збіранне, захаванне, папулярызацыя, вывучэнне ў нацыянальным і гістарычным кантэксце – маглі быць толькі адноснымі і фрагментарнымі. Ад 1991 г. у незалежнай і суверэннай Рэспубліцы Беларусь праца з кніжнымі помнікамі праз самыя розныя міжнародныя і рэспубліканскія праграмы і праекты кнігазнаўчага характару, у тым ліку апошняю па часе Дзяржаўную праграму «Культура» на 2011–2015 гг., атрымала сістэмны характар. Не ўсе дадзеныя праекты ажыццёўлены ў поўнай ступені, але добрую справу па прыцягненні ўвагі шырокай грамадскасці і кнігазнаўчай садружнасці да праблем захавання кніжных помнікаў яны зрабілі. Аддзелы і сектары рэдкай кнігі адчыніліся ў шмат якіх абласных бібліятэках і бібліятэках ВНУ. Актывізавалася праца адпаведных бібліятэчных структур у складзе архіваў і музеяў рэспублікі. Можна ўпэўнена сцвярджаць, што на сёння мы маем цэлую армію прафесійных кнігазнаўцаў і даследчыкаў-аматараў кнігі. Сярод рэалій часу і пастаяннае ўзрастанне даследчыцкай і чытацкай актыўнасці крэйзнаўцаў.

Усё гэта дазволіла вывесці навуковае даследаванне кніжных багаццяў на якасна новы ўзровень. Пра што таксама сведчыць цэлы шэраг навуковых манаграфій і тэматычных зборнікаў, выданняў матэрыялаў навукова-практычных канферэнцый, друкаваных каталогаў калекцый, бібліяграфічных і паўнатэкставых баз даных. Прынамсі,

сённяшнім кніжнікам было б не сорамна паглядзець у вочы Еўфрасінні Полацкай ці Францішку Скарыне.

А што ж рэспубліканскія кніжніцы? Адразу заўважым, яны трымаюцца часу. Дзейнасць спецыялізаваных падраздзяленняў па працы з рукапісамі, старадрукамі і рэдкімі выданнямі буйных бібліятэк краіны стала больш дасканалай, арыентаванай на нацыянальныя прыярытэты, а іх роля выглядае больш актуальнай і запатрабаванай у сучасным грамадстве. Так, у Нацыянальнай бібліятэцы Беларусі аддзел рэдкай кнігі рэарганізаваны ў навукова-даследчы аддзел кнігазнаўства з асобным музеем кнігі ў складзе, аналагічнае падраздзяленне ў Цэнтральнай навуковай бібліятэцы Акадэміі навук таксама мае статус метадычнай і навукова-даследчай установы. Іх фонды рэдкіх выданняў налічваюць па 60-80 тыс. адзінак захоўвання пры штатах у памеры да 20 чалавек.

Актуалізавала сваю працу таксама Прэзідэнцкая бібліятэка Рэспублікі Беларусь, дзе спецыялізаваная праца са старадрукамі і рэдкімі выданнямі пачалася толькі напачатку 1980-х гг. Разгледзім на яе прыкладзе толькі некаторыя формы папулярызатыі кніжнай спадчыны, бо ўвесь іх арсенал надзвычай шырокі (ад масавай прапаганды ў СМІ і сацсетках да дакладаў і аглядаў на прафесіянальных навуковых канферэнцыях).

Так, шырокі розгалас сярод чытачоў і ў прэсе атрымалі выстаўныя праекты Прэзідэнцкай бібліятэкі сярэдзіны 2010-х гг., арыентаваныя якраз на папулярызатыю праз кніжную спадчыну гістарычна-культурнай памяці – «Полацк – сталіца беларускай дзяржаўнасці», «Кніжны летапіс сталіцы: гісторыя Мінска на старонках кніг, часопісаў і газет», «Канстытуцыі Беларусі: 20 унікальных дакументаў». Яны былі інавацыйнымі і эксклюзіўнымі ў тэматычных канцэпцыях і адборы матэрыялаў, што дазволіла карыстальнікам азнаёміцца з дакументамі і артэфактамі да таго амаль невядомымі нават у навуковым асяроддзі. Віртуальнае дубліраванне на сайце бібліятэкі і змяшчэнне поўных тэкстаў экспануемых дакументаў у электронным варыянце адпавядала сучасным міжнародным падыходам у кніжнай справе.

Прыкладам, канцэпцыя выставы, прысвечанай 1150-годдзю Полацка, вырашалася ў рэчышчы генезісу беларускай дзяржаўнасці, пачынаючы з VI ст., што супадае з найноўшымі падыходамі беларускіх гісторыкаў і правазнаўцаў. А прадстаўленыя на ёй пярсцёнкі з рунічнымі надпісамі ці не ўпершыню ў беларускай бібліятэчнай і кнігазнаўчай практыцы ўводзілі ў навуковы зварот гэты від старажытнага пісьменства.

Каб прыцягнуць увагу наведвальнікаў, шукаліся новыя падыходы да змястоўнай арганізацыі выстаў. Прыкладам, шараговая выстава да чарговага Дня юрыста «Jures prudentes» была падрыхтавана толькі са старадрукаў XVI–XVIII стст., набытых бібліятэкай за апошні перыяд, з запрашэннем на прэзентацыю СМІ і зацікаўленых гісторыкаў права.

Нягледзячы на пэўныя складанасці ў рэалізацыі комплексных выстаўных праектаў, яны засведчылі сваю эфектыўнасць і ў іншых кніжніцах. Да ўсяго, архіў паўнатэкставых выстаў на сайтах бібліятэк дазваляе і надалей выкарыстоўваць іх інфармацыйны і культурны патэнцыял ужо ў якасці адмысловых міні-электронных баз дадзеных.

Звернем таксама ўвагу на сацыяльна-грамадскае значэнне – як масава-інфармацыйнай паслугі – экскурсій у аддзелы і чытальныя залы старадрукаў і рэдкіх выданняў з адначасовымі лекцыямі па гісторыі нацыянальнага пісьменства. Апошнім часам гэтай паслугай актыўна карыстаюцца і ў рэспубліканскіх кніжніцах, і ў раённых бібліятэках студэнты шматлікіх ВНУ, навучэнцы каледжаў, ліцэяў, гімназій і школ. Ды і проста цікаўныя чытачы. Такія формы інфармацыйнага забеспячэння не проста папулярызуюць (чытай – піяраць) калекцыі старадрукаў і рэдкіх выданняў, але з'яўляюцца вельмі карыснымі пры выкананні прафесійных абавязкаў дэпутатамі,

супрацоўнікамі дзяржапарату, паколькі дазваляюць азнаёміцца з гістарычным вопытам розных перыядаў функцыянавання дзяржаўнай улады ў Беларусі.

Вядома, што пэўная частка запытаў і сталічных, і рэгіянальных карыстальнікаў носіць доўгатэрміновы характар. Пагэтану рэлевантныя дакументы падбіраюцца для іх па меры выяўлення на працягу ўсяго патрэбнага перыяду. Супрацоўнікі, відаць, усіх больш-менш значных беларускіх музеяў, архіваў і бібліятэк ведаюць кразнаўку з Мазыра – былога бібліятэкара філіяла № 12 РЦБС Ганну Булаш, якая ўжо на пенсіі заснавала адзін з самых папулярных у Беларусі кразнаўча-гістарычны сайт «Мазыр. XX стагоддзе», альбо легендарнага беларускага гісторыка Анатоля Сідарэвіча, які ці не лепшы на сёння знаўца гісторыі беларускага дзяржаўніцтва і нацыянальных палітычных партый пачатку дваццатага стагоддзя. Колькасць такіх дапытлівых даследчыкаў айчыннай гісторыі і роднага краю з кожным годам узрастае.

Таксама апошнім часам усё больш устаноў і арганізацый ствараюць музеі сваёй гісторыі, што выклікала плынь адпаведных карыстальніцкіх запытаў. І гэта можна толькі вітаць. Таму што ўнікальная і каштоўная інфармацыя не спархнела ў кніжніцах і архівах з правамі «сабакі на сене», а патрапіла па прызначэнні ў профільныя ўстановы. На гістарычны раздзел сайта Міністэрства эканомікі Рэспублікі Беларусь, у музей гісторыі зберагальнай справы пры цэнтральным офісе «Беларусбанка» ці ў кабінет гісторыі фармацыі РУП «Белфармацыя» на базе аптэкі № 88 у мінскім Траецкім прадмесці.

Сацыяльнае значэнне кніжных помнікаў і кніжніц, дзе яны захоўваліся, разглядаецца намі ў дзвюх гістарычных плоскасцях: сярэднявечным і сучасным. Некалі буйныя магнацкія кніжніцы афіцыйна ці амаль афіцыйна насілі статус дзяржаўных (чытай – каралеўскіх, вялікакняскіх), прыкладам, архіў Нясвіжскай ардынацыі Радзівілаў. Яны мелі вялізнае практычнае значэнне для паўсядзённай жыццядзейнасці дзяржаўнага механізму тагачаснай беларускай дзяржавы. Бо змяшчалі дакументы палітычнага, адміністрацыйнага і гаспадарчага кіравання, дакументы фінансавага і царкоўнага права, якое, між іншым, у сярэднявеччы ў многіх аспектах насіла дзяржаўны характар (частка норм царкоўнага права ўвайшла ў Статуты ВКЛ 1529, 1566 і 1588 гг.).

Сёння тут ёсць пэўная праблема, бо не сакрэт, што наша старажытная кніжная спадчына ледзь не поўнасцю страчана, а галіновыя рэспубліканскія бібліятэкі маюць шматлікія лакуны ў рэпертуары профільнага нацыянальнага дакумента, храналагічна датаванага ніжэй за 1945 г. (сітуацыя ў РЦБС тут амаль катастрофічная, але гэта патрабуе асобнага разгляду). Зрэшты, рэпертуар рэдкай кнігі, якім аперыруюць сучасныя беларускія кнігазнаўцы, складаюць нацыянальны дакумент і тыя кніжныя багацці, што завозіліся мясцовымі бібліяфіламі на працягу стагоддзяў з-за мяжы. Вядома, у БССР адносна апошняга складніка гэты працэс быў перарваны. Адно што з «трафейнымі эшалонамі» пасля вайны і нам, беларусам, крыху перапала ад кніжных рэпарацый, большасць якіх асела ўсё-такі менавіта ў маскоўскім напрамку. Таму раней лёс амаль кожнага рарытэта быў звязаны з тым ці іншым пэўным гістарычным айчынным кнігазборам.

Цяпер сітуацыя крыху змянілася. Частка кніг мэтанакіравана, пад замову буйных бібліятэк і музеяў, завозіцца з-за мяжы бібліяфіламі ці купляецца праз міжнародныя аўкцыёны і інтэрнет-крамы кніг. У большасці з іх папярэдні жыццёвы шлях быў абумоўлены заходнееўрапейскімі межамі і асобныя такія выданні ўяўляюць цікаўнасць толькі бібліяфільскай рэдкасцю і зместам, а не звязанасцю з нацыянальным кніжным кантэкстам.

Тым не менш, ліквідацыя так званай жалезнай заслоны ад Захаду дала магчымасць адным нашым бібліятэкам панізіць храналагічную планку сваіх кніжных калекцый і адначасова падвысіць іх сацыяльную значнасць, а другім – знайсці на сусветным антыкварным рынку колішнія свае мясцовыя старажытныя выданні. Віленскія,

супрасльскія, нясвіжскія, магілёўскія і куцеінскія кірыліцкія старадрукі. Выдадзеныя друкарамі Венецыі, Кельна, Ліёна, Парыжа і Кракава фаліянты на лацінскай мове. (Што можа быць цікавей, калі ты гарташ старажытны пергаментны манускрыпт альбо раскручываш світак старажытнагабрэйскай таямнічай Торы!)

Зойдзем на сайты нашых кніжніц і даведаемся, што Нацыянальная бібліятэка факсімільна перавыдала ўсе выданні Скарыны; што бібліятэка Беларускага дзяржаўнага ўніверсітэта культуры і мастацтваў набыла асобнік з самага вялікага беларускага гістарычнага прыватнага кнігазбору – бібліятэкі нясвіжскіх Радзівілаў. А сярод новых паступленняў кніжніцы Дома Урада – Прэзідэнцкай бібліятэкі – знакаміты Корпус грамадзянскага права візантыйскага імператара Юстыніяна (482–565). Ён прадстаўлены двума французскімі выданнямі – «Аўтэнтыка...: Навелы Юстыніяна» (Ліён, 1546) з каментарам Андрэа Алцыяцы (Alciati, Andreae. Authentica. Lugduni : Apud Hugonem & Haredes Aemonis a Porta, 1546) і «Кодэксам Юстыніяна» (Парыж, 1548) (Iustinian I. Codicis D. N. Iustiniani. Paris : Prostant apud Carolam Guillard sub sole aureo & Gulielmum desbois in cruce alba, uia Iacobaea, 1548).

Гэтыя выданні хоць і былі дастаўлены з заходнееўрапейскіх букіністычных кнігарняў, у свой час, верагодна, прысутнічалі і ў ранейшых гістарычных беларускіх бібліятэках. Ва ўсякім разе, у калекцыі той жа «Радзівіліяны» Прэзідэнцкай бібліятэкі захоўваюцца два тамы «Лістоў да Аціка» Цыцэрона, праўда, парыжскага выдання 1803 г. у перакладзе на французскую мову.

Менавіта такога кшталту кніжныя помнікі гісторыі права дапамагаюць нам сёння рэканструяваць шляхі творчага культурнага засваення беларускім інтэлектуальным грамадствам ВКЛ рэнэсанснай ідэалогіі і адукацыі еўрапейскага ўзору. Што разам са старажытнымі здабыткамі мясцовага звычайнага права і традыцыямі «Рускай Праўды» дазволіла тагачаснай беларускай дзяржаўнай і навуковай эліце стварыць знакамітыя ўзорныя ў сваёй прававой прыродзе Статуты ВКЛ.

Вось чаму рэстытуцыя, рэальнае і віртуальнае вяртанне кніжных каштоўнасцяў на Бацькаўшчыну сёння маюць такое важнае значэнне. Кнігі, нароўні з аб'ектамі матэрыяльнай культуры – храмамі, замкамі, палацамі, нясуць генетычную памяць беларускай гісторыі, культуры і дзяржаўнасці. Дзякуючы ім аднаўляюцца страчаныя (часам гвалтам павернутыя) старадаўнія вектары культурнага развіцця, актуалізуюцца важныя старонкі нацыянальнай кніжнай спадчыны. А веды пра іх павінны працаваць і пайсці ад вузкага кола навукоўцаў у народ. Як бы пафасна гэта ні гучала.

Толькі так гістарычна-культурніцкія скарбы будуць працаваць дзеля ўсёй нацыі, на ўмацаванне нашай найноўшай дзяржаўнасці. Толькі так заживуць нашы кніжныя помнікі сваім спрадвечным гуманістычным жыццём.

Горбань Юрий Иванович

Скаченко Елена Алексеевна

Научная периодика Киевского национального университета культуры и искусств в системе научной коммуникации: история, типология, наукометрия

Исследована научная периодика Киевского национального университета культуры и искусств в системе коммуникации. Освещены история, миссия, цели, наукометрия научных изданий. Приведена характеристика тематики и проблематики периодических изданий. Раскрыт процесс менеджмента и публикации, структурные элементы веб-сайтов.

Ключевые слова: научная периодика; КНУКиИ; история; тематика; веб-сайты.